

Rabiës aan het einde van de 19de eeuw Korte beschrijving aan de hand van een verdacht geval in Kruishoutem (1889)

¹C. Van der Meeren, ²J. De Smet, ²L. Devriese

¹IJzerbergstraat 5, B 9770 Kruisem

²Museumcollectie Diergeneeskundig Verleden Merelbeke, Faculteit Diergeneeskunde,
Universiteit Gent, Salisburylaan 133, B 9820 Merelbeke

Chris.vandermeeren@skynet.be

INLEIDING

In 2022 was het tweehonderd jaar geleden dat Louis Pasteur geboren werd (Dole, Franche-Comté) in het oosten van Frankrijk. Hij was een van de grondleggers van de bacteriologie en weerlegde definitief de theorie van de spontane generatie (leven ontstaat spontaan uit levenloze materie). Als eerste ontwikkelde hij efficiënte vaccins tegen vogelcholera (*Pasteurella multocida*), miltvuur (*Bacillus anthracis*) en vlekziekte (*Erysipelothrix rhusiopathiae*). Ook al wist Louis Pasteur niet dat razernij door een virus werd veroorzaakt, toch kon hij in 1885 een werkzaam rabiësvaccin produceren. Vooral dit vaccin tegen de gevreesde razernij (rabiës) maakte hem wereldberoemd (Figuur 1). Hij zou daardoor het leven redden van duizenden mensen die gebeten waren door honden met rabiës besmet.

Maar hoe ging men voordien te werk om deze verschrikking in te perken? Aan miraculeuze tussenkomsten door Sint-Hubertus hechtte men in de tweede helft van de negentiende eeuw alsminder geloof. Door de overheid opgelegde quarantaine nam de plaats in. Hieronder wordt beschreven welke maatregelen de Oost-Vlaamse gemeente Kruishoutem in 1873 nam bij een van rabiës verdachte hond, op voorschrift van de plaatselijke veearts. Het dier bleef gelukkig symptomeloos en de maatregelen werden na één maand opgeheven.

VACCINS GEBASEERD OP LEVENDE VERZWAKTE AGENTIA

Voor rabiës paste Pasteur een procedé toe gebaseerd op zijn ervaringen met bacteriën: afzwakken door overentingen (passages) in kweekomstandigheden of in diersoorten die ongeschikt waren om de virulente kiemen goed te laten vermenigvuldigen. Miltvuur, bijvoorbeeld, is een ziekte die bij runderen septicemie veroorzaakt met hyperacute sterfte, en die ook voor mensen uiterst gevaarlijk is. In 1876 al had de Duitse bacterioloog Robert Koch (1843-1910) de

verwekker als *Bacillus anthracis* geïdentificeerd. Pasteur kweekte deze bacterie uit het bloed van aangestaste dieren. De toediening aan runderen bleek dodelijk te zijn. In 1881 ontdekte hij dat de bacterie haar besmettelijkheid verliest wanneer ze gekweekt wordt bij 42°C. Zo kon hij een miltvuurvaccin ontwikkelen.

Op een gelijkaardige manier ontwikkelde Pasteur ook een vaccin tegen vlekziekte bij varkens. De ziekteverwekker *Erysipelothrix rhusiopathiae* werd afgezwakt door passage in duiven en konijnen. Zijn grootste bekendheid verwierf Pasteur echter met een vaccin tegen de dodelijke hondsdoelheid of rabiës. Hij kon het

Figuur 1. Standbeeld van Pasteur in Arbois. Op het zijpaneel zien we, onder meer, hoe kinderen gerust kunnen spelen met de hond, zonder vrees rabiës op te lopen (Foto 2022, Van der Meeren).

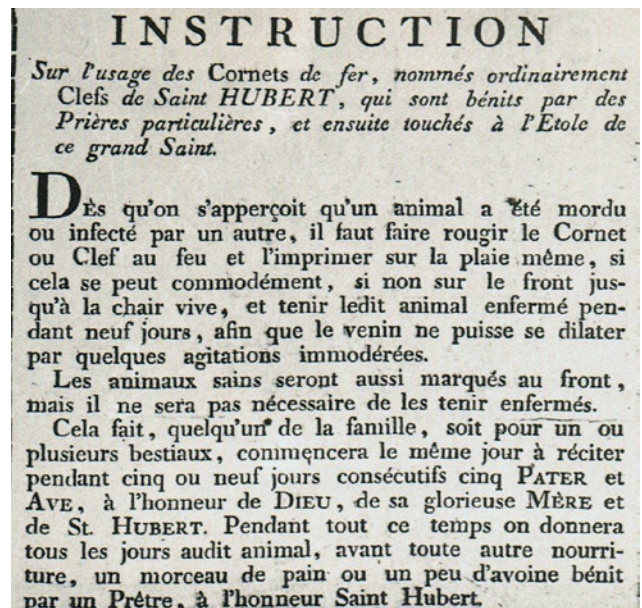
virus afzwakken door passage in konijnen en het drogen van het geïnfecteerd zenuwweefsel. Hij testte zijn vaccin uit op vijftig honden (later is gebleken dat het er maar elf waren) alvorens het in 1885 toe te passen op een mens, de negenjarige Joseph Meister die door een dolle hond gebeten was. Hierbij nam Pasteur een deontologisch risico, want hij was geen medicus. Hij inoculeerde de jongen dertien keer in elf dagen, waarbij hij telkens virusmateriaal gebruikte dat minder afgezwakt was dan het vorige. Joseph Meister overleefde en werd drie maanden later genezen verklaard.

RABIËS IN DE 19DE EEUW

In de jaren tachtig van de 19de eeuw kwam razernij in West-Europa nog vrij veel voor. Belgische kranten maakten toen geregeld gewag van afgemaakte razende honden of katten, al dan niet na bijtincidenten. Niet zelden werden sterfgevallen van mensen beschreven waarbij telkens de nadruk werd gelegd op hun helse doodsstrijd. Voordat Pasteur zijn vaccin ontwikkelde, was er slechts één remedie: zo snel mogelijk de bijtwonde(n) uitbranden met een gloeiend ijzer! Katholieken trokken daarna bijna altijd stante pede op bedevaart naar het stadje Saint-Hubert, waar een variëteit van dit uitbranden aanbevolen werd (Figuur 2). Vanaf 1886 zien we een kentering: de kranten beschrijven hoe de meeste gebeten personen per trein naar het instituut van Pasteur in Parijs vertrekken om zich te laten vaccineren, al dan niet voorafgegaan door een ‘uitbranding der wonde’. Toch bleven sommigen nog zweren bij een bedevaart naar de H. Hubertus.

VERDACHT GEVAL IN KRUISSHOUTEM

Het laatste menselijk sterfgeval door rabiës in Kruishoutem dateert van 1874. Op 26 november van dat jaar overleed de tienjarige Ferdinand Verween aan de ziekte. De meeste veeartsen werden in die tijd met razernij geconfronteerd. Zo ook Amand De Meestere in Kruishoutem. Een drietal meldingsbrieven naar de burgemeester laten ons toe een casus te reconstrueren. Op 7 juli 1889 wordt De Meester ontboden bij koetsier Vurcke wiens beide honden in de buurgemeente Bevere in contact kwamen met een rabide hond. De Meestere besluit één dier op te offeren (*sacrifier*) voor onderzoek en hij beveelt de andere stevig vast te maken in een afsluitbare loods gedurende zes à acht weken. Hij verwittigt meteen de burgemeester en adviseert dat deze regelmatig de champetter (*garde champêtre*, veldwachter) laat controleren of de hond wel degelijk opgesloten blijft. Bovendien moeten vanaf dan alle honden op de openbare weg gemuilband worden, behalve de ‘werkende jachthonden en schaaphonden’. Op 9 augustus onderzoekt De Meestere de hond opnieuw. Hij stelt geen enkele afwijking vast en laat de isolatie opheffen. Hij wijst er de eigenaar op bij de minste gedragsverandering de veearts te ont-

Figuur 2. Instructie voor het gebruik bij dieren van de ‘Hubertussleutel’ in de vorm van een posthoorn (*cornet de fer*). Dit instrument, met houten handvat, moet gloeiend op de bijtwonde of op het voorhoofd van het gebeten dier gedrukt worden, waarna een isolatieperiode van negen dagen (*novene*) volgt, waarin dagelijks door een familielid gebeden worden opgezegd. Gedeeltelijke kopie van een brochure zonder jaartal, destijds verkrijgbaar in de hoofdkerk van Saint-Hubert (collectie Diergeneeskundig Verleden Merelbeke).

bieden. De burgemeester wordt hiervan op de hoogte gebracht en het muilbandgebod wordt opgeheven.

SLOTBEMERKING

Gelukkig liep dit goed af. De plaatselijke overheden hadden geen problemen om de quarantaine degelijk te doen toepassen: de bevolking wist heel precies welke vreselijke ziekte rabiës was. De schrik zat er goed in. De opgelegde quarantaine duurde duidelijk langer dan de gebruikelijke negen dagen (*novene*: zie onderschrift Figuur 2).

Met dank aan Mark Adriaen voor inlichtingen over de Sint-Hubertussleutel

BRONNEN

Bevolkingsregister Kruishoutem, 1866–1880, overlidensoorzaak code 27: razernij.
Gemeentelijk Archief Kruisem, doos 467, landbouwtellingen 1811–1897.

© 2023 by the authors. Licensee Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift, Ghent University, Belgium. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).